

DE ZWERFSTEEN

PERIODIEK ORGAAN VAN DE HISTORISCHE VERENIGING STEENDEREN

Winkel en woonhuis van bakker C.P. (oom Chris) van Asselt en zijn zus Joppy. (foto: Focus Delft).

- *Marian van der Haar sluit in dit nummer de geschiedenis van de familie Van Asselt af met een beschouwing over de steeds aangepaste veranderingen aangaande het wonen én werken.*
- *Van de hand van Ben Hiddink is het artikel Samenlaeven, over Naobers en Noodnaobers. Het verhaal is in het dialect geschreven. Voor sommigen onder ons een hele klus om de taal vlot te lezen. Maar het is zeker de moeite waard!*
- *Tussen de beide grotere artikelen enkele kortere bijdragen, waaronder de vreugdevolle voorstelling van een nieuw lid van de redactie, Herman Nieuwenhuis uit Baak. Daar kunnen we aan toevoegen de naam van Yvonne Koning. Yvonne is teruggetreden als lid van het bestuur, maar wil de redactie van de Zwerfsteen blijven ondersteunen als redacteur.*

HVS

2006/1

ISSN: 1386 - 5943
Oplage: 400
April 2006

Voorwoord Zwerfsteen

Onze eerste ledenavond op 23 januari j.l. zit er weer op. De heer Kisman uit Doetinchem vertelde boeiend over alles wat met de wetgeving rondom de (voor)naamgeving in Nederland te maken heeft.

Ruim vijftig leden gaven deze avond acte de présens. Door Henk Eskes, lid van de archief commissie waren veel oude foto's en ansichten van de voormalige gemeente Steenderen uitvergroet en aan de lange wand van de zaal opgehangen. Hierdoor ontstond al bij binnenkomst een zeer geanimeerde stemming en geroezemoes.

In mijn openingswoord heb ik een oproep gedaan aan de aanwezigen in de zaal voor het vervullen van een aantal commissietaken. Er zijn enkele spontane aanmeldingen binnen gekomen, maar we zouden nog graag een aantal mensen erbij willen hebben.

De commissies waarvoor we nog mensen zoeken zijn: de Activiteitencommissie, die zich onder andere bezig zal houden met het samenstellen van het jaarprogramma en excursie(s) en de Communicatie en PR commissie. Voor deze laatste commissie denken wij aan personen die

zich onder andere bezig willen houden met het opzetten van een website voor onze vereniging en deze ook actueel willen houden. Elke commissie heeft een bestuurslid als commissielid. Hierdoor is het mogelijk dat het bestuur op de hoogte blijft van alles wat er in de commissies wordt behandeld en hierdoor de samenwerking tussen de commissies onderling inzichtelijker worden gemaakt. Een veel gehoorde vraag die we tegenkomen is hoe vaak de commissies vergaderen. Zonder te veel in detail te treden kan ik zeggen dat mijns inziens hooguit gemiddeld 1x per 2 maanden zal zijn. Als redactie lid heeft zich Herman Nieuwenhuis uit Baak beschikbaar gesteld en is inmiddels al volop betrokken bij het redactionele gebeuren. Goed voorbeeld doet goed volgen en als er één schaap over de dam is..... Ik hoop u op de ledenvergadering van 20 maart a.s. te kunnen meedelen dat wij voor de commissies voldoende aanmeldingen hebben ontvangen.

Wim Achterkamp,
Voorzitter

Van de redactie

De eerste Zwerfsteen van 2006 ligt voor u. De redactie is uitgebreid met een nieuw lid: Herman Nieuwenhuis uit Baak. Daarnaast heeft Yvonne Koning laten weten weliswaar terug te treden als bestuurslid, maar wel voornemens is de redactie te blijven versterken. Yvonne maakte reeds als bestuurslid lid uit van de redactie. Elders in dit nummer stelt hij zich op pagina 12 aan u voor.

In de eerste redactievergadering van dit jaar hebben we een planning gemaakt voor 2006. Er komen vier nummers uit.

Er staan al een aantal artikelen in de steigers en er zijn ideeën voor nieuwe rubrieken.

In dit nummer al een voorproefje.

Natuurlijk houden wij ons aanbevolen voor tips, bijdragen en suggesties.

Hengstenassociatie:

Na het artikel in het vorige nummer (Zwerfsteen 2005/3 zijn er bij Daan van der Kolk een aantal reacties binnengekomen van mensen die nog archiefmateriaal over genoemde vereniging hebben. Deze stukken zullen bekeken worden en gearchieveerd. Misschien zit er nog een interessant vervolgartikel in.

Krantenartikelen:

Er zijn mensen die alles wat maar over hun woonplaats gaat uitknippen en bewaren.

Wij vragen mensen die nog dozen en mappen met oude, interessante krantenartikelen hebben dit bij ons te melden. We kunnen dan in ieder nummer een stuk afdrucken.

Fototentoonstelling:

Op de ledenavond van 23 januari waren oude foto's van Steenderen te zien.

Er kwamen vele verhalen los onder degenen die de foto's stonden te bekijken.

"Weet je nog?" en "Is dat het huis van?" tot "Wie staat er op die foto?"

Het was prachtig om naar te luisteren.

Wat zou het mooi zijn als de verhalen bij de foto's opgetekend waren.

Het bestuur heeft wat dat betreft actie ondernomen. Getracht zal worden van de zeker nog aanwezige wetenswaardigheden een bundeltje te maken

Maria Schotman-Harmsen

Colofon:

De Zwerfsteen is de kwartaaluitgave van de historische vereniging van (de voormalige gemeente) Steenderen, opgericht 1 juni 1992.

BESTUUR:

Voorzitter: Wim Achterkamp
Bronkhorsterweg 32
7221 AC STEENDEREN
Tel. 0575 - 45 17 47
Fax 0575 - 45 09 66

Sekretaris:

Gerard Wesselink
Dambroek 7
7223 DT BAAK
Tel. 0575 - 44 14 89

Penningmeester:

Bertus Rietberg
Hoogstraat 23
7227 ND TOLDIJK
Tel. 0575 - 45 20 04

LEDEN:

Fred van der Mije
Hofstraat 4
7223 LR BAAK

REDACTIE:

Eindredacteur: Wim de Lange
Weth.Massinkstraat 3
7227 DB Toldijk
Tel. 0575 - 45 28 70
Email: wimdelange@zonnet.nl

Secretariaat: Maria Schotman

Dr. A. Ariënstraat 37
7221 CB Steenderen
Tel. 0575 - 45 16 18
Email: abschotman@hetnet.nl

REDACTIELEDEN:

Wim de Lange en Maria Schotman
Herman Nieuwenhuis en
Yvonne Koning.

REDACTIEMEDEWERKERS:

Wil Gijsman en Anton Metz

Correctie:

Carek Swaan

CONTRIBUTIE:

De contributie is m.i.v. 2002 vastgesteld op €15 per huisadres
Bankrelatie: Regiobank Steenderen
Bankrekening nr.: 685289710
t.n.v. de Historische Vereniging Steenderen.

Losse nummers van de Zwerfsteen zijn te verkrijgen bij het secretariaat. Kosten € 2,50 per stuk € 3,50 voor de dikkere uitgaven.

Vormgeving en druk:

Doetinchem Tel. 0314 - 37 25 48

door
Marian v/d Haar

Zes bakkers op 'n rij

Waar en hoe woonden zij?

In De Zwerfsteen van augustus 2005 hebben we iets verteld over het leven en werk van de bakkersfamilie Van Asselt in Steenderen. Dat zijn de volgende zes mensen:

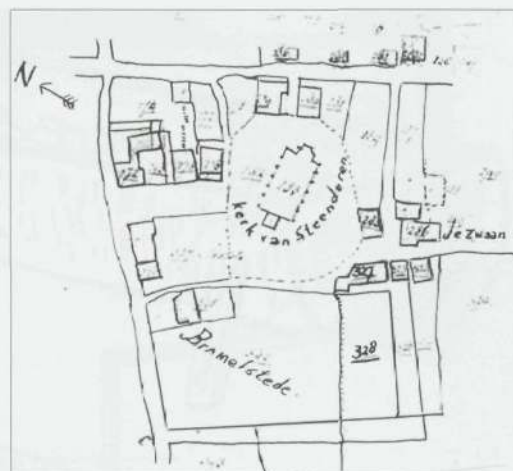
- Oprichter Hendrik, die in 1842 het bedrijf van bakker Jan Willem Starink overneemt.
- Christiaan Gerrit die maar korte tijd hoofd van het familiebedrijf is, want hij gaat emigreren.
- Peter Garrit Hendrikus, die bijna 35 jaar het bedrijf runt
- Christiaan Peter, die vanaf 1923 de scepter zwaait
- Anne Willem, broer van Christiaan Peter, die in 1947 het bedrijf overneemt
- Christiaan Peter als hekkesluiter.

Behalve over de mensen is ook veel te melden over de huizen waarin ze woonden en dat zijn de panden met de nummers 29 en 31 in de Dorpsstraat. Bovendien hebben ze een gemeenschappelijke geschiedenis met de bewoners en hun huizen op de nummers 27, 33 en 35. Bijvoorbeeld:

- in 1932 besluiten de eigenaars van de panden met nummer 27 en 29 om hun huizen te laten slopen. Ruim twee jaar later is de vervangende nieuwbouw van nummer 29 gereed en op nummer 27 enkele jaren later.
- De woning, winkel en werkplaats op nummer 35 is gebouwd op grond gekocht van de bewoner van nummer 29.
- Het huis op nummer 31 is eerst een stal en later een bakkerij van de eigenaar van nummer 29.
- De bewoner van nummer 29 laat een huis bouwen voor zijn ouders en schoonmoeder en dat is nummer 33.
- Een vroegere bewoonster van nummer 27 begint een bloemenzaak op nummer 29 nadat de bakkerij is gesloten

Kadastrale minuut

Een huizenonderzoek moet altijd beginnen met het opzoeken van de kadastrale minuut van in dit geval de Dorpsstraat in Steenderen. Het is een kopie van de kadasterkaart van de oorspronkelijke opmeting in de jaren 1820-1830. We weten dat Hendrik van Asselt in 1842 een pand koopt aan die Dorpsstraat met kadasternummer 327. Dat nummer zoeken we op in een lijst uit 1832 en daar zien we dat Jan Willem Starink in

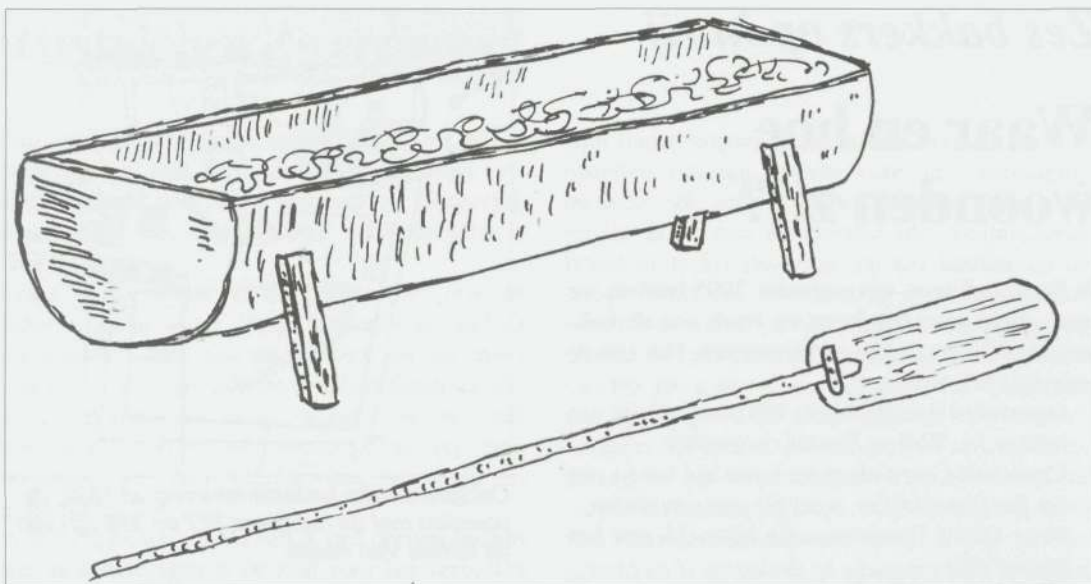

Oorspronkelijke kadastertekening uit 1832. de percelen met de nummers 327 en 328 zijn van de familie Van Asselt

die tijd eigenaar is. Een andere lijst met de beroepen van die eigenaars en eveneens gemaakt door het kadaster, laat zien dat J.W. Starink dan bakker is. Hij verkoopt het pand en treedt in dienst bij de nieuwe eigenaar. Een stal wordt verbouwd tot woning en Jan Willem trekt daar in met zijn vrouw en dochter. Waarom bakker Starink eerst baas is en dan knecht weten we niet. Misschien komt het door de gezondheid van zijn vrouw zodat zij hem niet terzijde kan staan in zijn zware werk. Ruim tien jaar later is zijn vrouw overleden. Hun dochter trouwt met Egbert Hekkelman. Jan Willem gaat bij ze inwonen en als timmerman werken in het bedrijf van zijn schoonzoon.

Houtoven

De nieuwe eigenaar van de bakkerij hoeft geen kostbare oven te bouwen, want dat heeft zijn voorganger al gedaan. Die gemetselde houtoven kun je niet verplaatsen en daarom blijven bakkerijen lang op dezelfde plek. De traditionele bakkersoven is gemaakt van dubbelgebakken stenen, aangesmeerd met leem en geïsoleerd met zand. De stookruimte heeft rondom vuurvaste stenen en is afgesloten met een gietijzeren deurtje. Hendrik van Asselt en zijn knecht moeten om twee uur 's nachts opstaan om de houtoven met takkenbossen en turf te stoken. Na bijna vier uur is de goede temperatuur van rond 230 graden Celsius bereikt. De gloeiende as en houtskooltjes gaan met een rakelijzer of lange pook snel in de doofpot. Dan volgt het schoonmaken van de oven met een stokdweil en legt de bakker het brooddeeg op de hete ovenvloer met een ovenpaal of schieter. Dat is een plank aan een stok van twee of drie meter lang en hij dient ook om

Trog en schieter, gereedschap van de ambachtelijke bakker. De trog was laag geplaatst, het zware roggebrooddeeg werd met voeten gekneed.

het gebakken brood uit de oven te halen. Meestal is de ovenvloer warm genoeg om twee keer te bakken.

Zoetpan

Als de bakker in de negentiende eeuw moet wachten tot de oven heet genoeg is, kan hij gaan kneden. Er zijn twee soorten deeg: een voor witbrood en een voor roggebrood. Het witbrood is voor de rijken en de zieken, want dat zou gezonder zijn dan roggebrood. Het laatste is er in twee soorten: licht en donker. Het lichte roggebrood is gemaakt van een fijner gemalen korrel en de baktijd is ongeveer vier uur. Het donkere wat zoete roggebrood moet wel twintig uur in de oven staan. Dat zijn de "achtponders" die tot het begin van de Tweede Wereldoorlog verkrijgbaar zijn. Het deeg hiervoor gaat in een zoetpan, een langwerpige metalen bak van 30 x 80 cm met een handvat en een rand die vijf centimeter hoog is. De bakker spreekt in die tijd niet van een blik of plaat, maar van een bus of pan. Het deeg voor dit stevige roggebrood kun je niet met de hand kneden en het gebeurt dan ook met de voeten. De bakker staat in een flinke houten trog en houdt zich vast aan een soort rekstok die aan het plafond is bevestigd.

Na het kneden gaat het deeg in de rijsoven onder de stookruimte en die is eveneens afgesloten met een gietijzeren deurtje. Daarna verdeelt de bakker het deeg in porties en moet het opnieuw de rijsoven in. Het ligt dan op een speciale plank met handvatten en is bedekt met een vochtige doek.

Peperkoek

Wat maakt de bakker in de negentiende eeuw zoal behalve wit- en roggebrood? Dat is in

Steenderen beschuit, peperkoek (nu ontbijtkoek genoemd) en speculaas. Taarten, vlaaien en ander gebak zijn dan te koop bij de pasteibakker in de stad.

Beschuit is een product dat twee bewerkingen ondergaat. Eerst maakt de bakker een rond plat broodje van wit meel: de beschuitbol. Die snijdt hij overlans door en deze twee helften gaan in de rijsoven om te "drogen".

Taai-taai en speculaas zijn de opvolgers van de honingkoeken van de Germanen. Zo maakt bakker Van Asselt speculaaspopjes voor de leerlingen van naai- en breischool Excelsior in Steenderen en dat blijkt uit een rekening uit die tijd. In de negentiende eeuw moest een bakker zelf zijn speculaasplanken kunnen snijden.

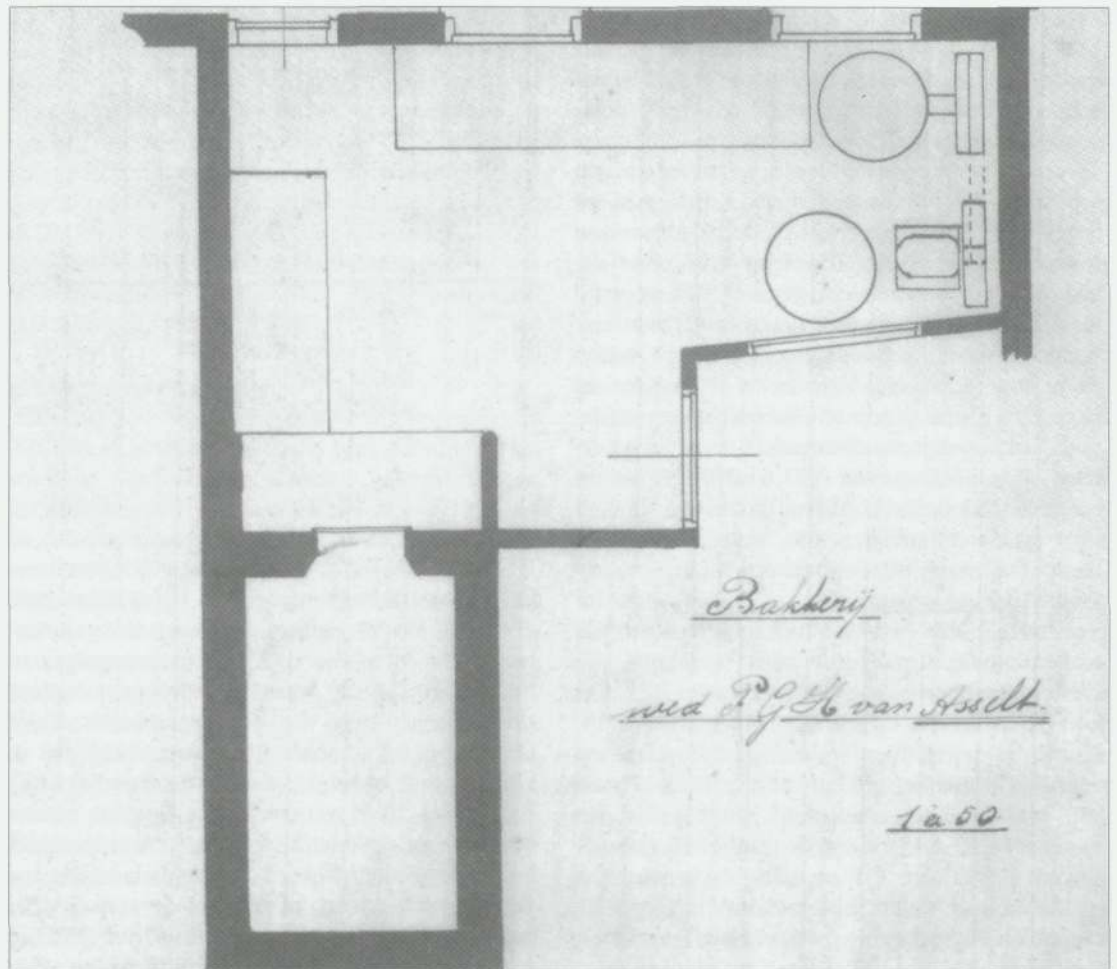
Hallehuis

Hendrik van Asselt heeft van zijn voorganger twee percelen of stukken grond gekocht:

- "huis en erf", kadastrummer 327, groot 4 are en 20 centiare
- "tuin", kadastrummer 328, groot 19 are en 90 centiare.

Een are is 100 vierkante meter. De centiare, dat is een honderdste deel, is één vierkante meter. Huis en erf bestaan hier uit een hallehuis en een schuur. Hendrik laat die schuur vergroten en bovendien komt er een stal in de "tuin". Dat is een flinke boomgaard waar de koeien lopen, want net als zijn voorganger is Hendrik ook boer. In plaats van de twee oude kadastrummers heeft hij er nu vier. Er zijn immers twee percelen bijgekomen. Was het grondoppervlak eerst totaal 24 are en 10 centiare, na de nieuwe opmeting blijkt het te gaan om 24 are en 35 centiare. Het verschil is dus 25 centiare of 25 vierkante meter. In piepkleine letters heeft de landmeter er op de kadastrummerkaart bijgeschreven: "Bij van de weg"

Indeling van de bakkerij in het hallehuis uit de achttiende eeuw. De tekening is afkomstig uit een aanvraag voor een hinderwetvergunning van 24 november 1923,

met andere woorden "grond van de gemeente". Hoe ziet het pand eruit waar de eerste bakker van Asselt woont en werkt? Uit die tijd zijn hierover geen gegevens beschikbaar, maar indirect weten we hoe de bakkerij er ongeveer heeft uitgezien. Dat blijkt uit een aanvraag voor een Hinderwetvergunning uit 1923. Ook is bekend hoe de voorgevel van zijn huis is ingedeeld en dat zien we op een foto die rond 1928 is gemaakt. Deze foto op de omslag toont een hallehuis met van links naar rechts: een schuurdeur, twee etalages met in het midden een deur, een wat lager geplaatst raam, reclameborden, een deur met twee treden ervoor met aan weerszijden ramen en daarboven een hooiluik. Er is een pannendak met een flinke schoorsteen en die zal wel van de bakkersoven zijn. Een dak al of niet gedeeltelijk van stro is voor een bakker ongeschikt, want een vonkenregen kan al brand veroorzaken. De twee etalages in Biedermeierstijl moeten uit de tijd van Hendrik van Asselt zijn, de begintijd dus. Achter het wat lager geplaatste raam is de keuken en dat weten we uit een mededeling van P.G.H. van Asselt uit 1881. In die tijd verblijven de mensen meestal in de keuken. Voor de bakkersvrouw, die over de winkel gaat, is het handig dat de keuken aan de straat ligt, want zo kan ze zien

of er klanten zijn. Bovendien heeft ze een rampje in de muur tussen keuken en winkel. De emaille reclameborden zijn uit de tijd van C.P. van Asselt, de kleinzoon van de eerste bakker van die naam. We zien het merk Sunlight - zeep voor de was - en Stertabak van Niemeyer met als slagzin: Erkend de beste!. Verder Douwe Egberts koffie en thee en een ander bord van koffie Hag met ook toen een afbeelding van een hartje bij deze cafeïnevrije koffie. De voordeur is te bereiken met twee treden en dan kom je in de opkamer. Daaronder is een kelder en dat zien we aan het kleine luik net boven het maaiveld. Hier is de melkkelder, want de familie heeft een flink aantal koeien. Daarachter ligt nog een kelder en die is voor producten uit de bakkerij.

Deze kelder is er nog. Twee dingen zijn niet op de foto op het titelblad te zien:

- het lage deurtje van het varkenshok, links van de grote schuurdeur
- de tweede schoorsteen van de kachel in de keuken

In de opkamer is in de tijd van de eerste bakker Van Asselt een café met de naam "In de Zon". Behalve kastelein is hij boer en kruidenier. Een bakker heeft in die tijd meer dan één nevenberoep, want van bakken alleen kan hij niet leven.

Kruidenierswinkel

In de winkel verkoopt de bakkersvrouw vanaf acht uur 's morgens vers brood en kruidenierswaren zoals koffie, thee, suiker, zout en meel. Typische "grutterswaren" - een grutter is een kruidenier - zijn erwten, bonen, rijst, gort en haverhout. Niets is verpakt en de bakkersvrouw weegt alles af waar de klant bij staat zodat die kan zien dat het gewicht goed is. De koperen weegschaal met ondiepe bakken hangt dan ook midden boven de toonbank. De droge waren gaan in puntzakken. Voor boter is er speciaal papier en als je stroop wil hebben, moet je van thuis een kannetje meebrengen.

Over de indeling van de winkel is weinig bekend. De toonbank zal wel rechts van de deur voor de klanten geweest zijn, want aan die kant is de keuken waar de bakkersvrouw vandaan komt. Is de toonbank links van de toegangsdeur dan moet je van een klep met scharnier gebruik maken om achter die toonbank te komen. De broden gaan eerst naar de broodkamer om af te koelen en daarna op planken in de winkel. De kleine broden komen in manden. Beschuit en speculaas zitten in blikken of trommels. Er zal wel een kastje tegen de muur geweest zijn met vakjes van 10 x 10 cm om de briefjes met bestellingen in te doen. Boven ieder vakje staat om welk bakkerijproduct het gaat zoals: "groot en klein blik, zoet rogge en melk kadette"

Stal en weiland

Achter het huis op het zuidwesten is een stal bij het hallehuis gebouwd, die de eerste bakker Van Asselt laat vergroten. Uit een aanvraag voor een bouwvergunning van 17 juni 1932 weten we dat de stal 6 meter breed en 15 meter lang is. Hier staan twee paarden, die de karren moeten trekken om brood te bezorgen en meel en takkenbossen voor de oven te halen. De voertuigen zelf staan hier ook. De koeien hebben hun eigen stal aan het begin van de boomgaard die achter het huis ligt.

Regelmatig is bakker Van Asselt in staat om grond aan te kopen zoals twee kavels bouwland. Daardoor is zijn bezit aan grond in Steenderen in 1897 verdubbeld tot 51 are en 82 centiare.

Limonadefabriekje

Als Hendrik is overleden, neemt de oudste zoon uit het tweede huwelijk van zijn vader het bedrijf over. Na enkele jaren gaat hij emigreren en volgt zijn jongste broer hem op. Deze bakker, Peter Garrit Hendrikus, zet het café van zijn vader en zijn broer niet voort. De Drankwet verplicht de gemeenten om caféhouders in te schrijven in een register. Op de lijst van 1 mei 1881 zien we dat

IN DE ZON. P. G. H. van Asselt, brood-, Koek-, Beschuit- en Banketbakker. Fabrikant van Alcohol- vrije Dranken. STEENDEREN.		Steenderen Aug. 1881
NOTA		
voor de commissie van Concordia van P. G. H. van Asselt.		
Juli	voor de muziekanten	f 2,30
	biere	25
	voor Pienaar	80
	voor de muziek.	f 3,35
Volwassen P.G.H. van Asselt		

P.G.H. van Asselt geen aanvraag voor een horecaverunning heeft ingediend. Hij wil het café verhuren als vergaderruimte voor de gemeenteraad. Er is in die tijd geen gemeentehuis in Steenderen en de raadsvergaderingen vinden plaats in het huis van de burgemeester. Peter Garrit Hendrikus biedt twee vertrekken aan in zijn woning. In een brief van 30 december 1881 schrijft hij dat de vergaderingen "kunnen plaatsvinden in de opkamer" en dat de keuken geschikt is "als wachtkamer voor het publiek zijnde het vertrek tusschen de opkamer en de winkel". Hij belooft te zorgen voor verlichting, verwarming en "bemeubeling". Het biljart mag hij laten staan in de opkamer, maar hij zal het "naar genoegen van het Gemeentebestuur plaatsen, bekleeden en behangen". De opzegtermijn is een half jaar en de huur bedraagt fl 70,- per jaar. Behalve voor vergaderingen wordt de ruimte gebruikt als trouwlokatie. Bijna 25 jaar voldoet deze regeling, maar dan wil het gemeentebestuur "omzien naar een andere oplossing".

In de vroegere caféruimte repeteert het zangkoor "Tot Nut en Genoegen" en ook de toneelvereniging is er welkom. Sterke drank mag de uitbater niet schenken. Wel is hij een "fabrikant van alcoholvrije dranken" zoals uit zijn briefhoofd blijkt. Steenderen heeft in die tijd dus een limonadefabriekje!

Het gemeentebestuur heeft inmiddels laten weten dat het "vertrek bij Van Asselt" niet geschikt is voor huwelijksvoltrekkingen. Na drie uur 's middags in de herfst en winter "is het er te donker". Er is geen tafel maar "een biljart doet als zodanig dienst". Ook is het niet geschikt voor besloten vergaderingen "aangezien het behandelde in de nevenvertrekken kan gehoord worden". Op 31 oktober 1905 komt er dan ook een einde aan de overeenkomst.

Korte tijd later is aan de Dorpsstraat in Steenderen het vergader- en feestgebouw Concordia in gebruik genomen. Daar is een kleine zaal waar

Nota van P.G.H. van Asselt voor het bestuur van Concordia. Hieruit blijkt dat deze bakker ook een "fabrikant van alcoholvrije dranken" is.

Voorgevel bakkerij in 1932

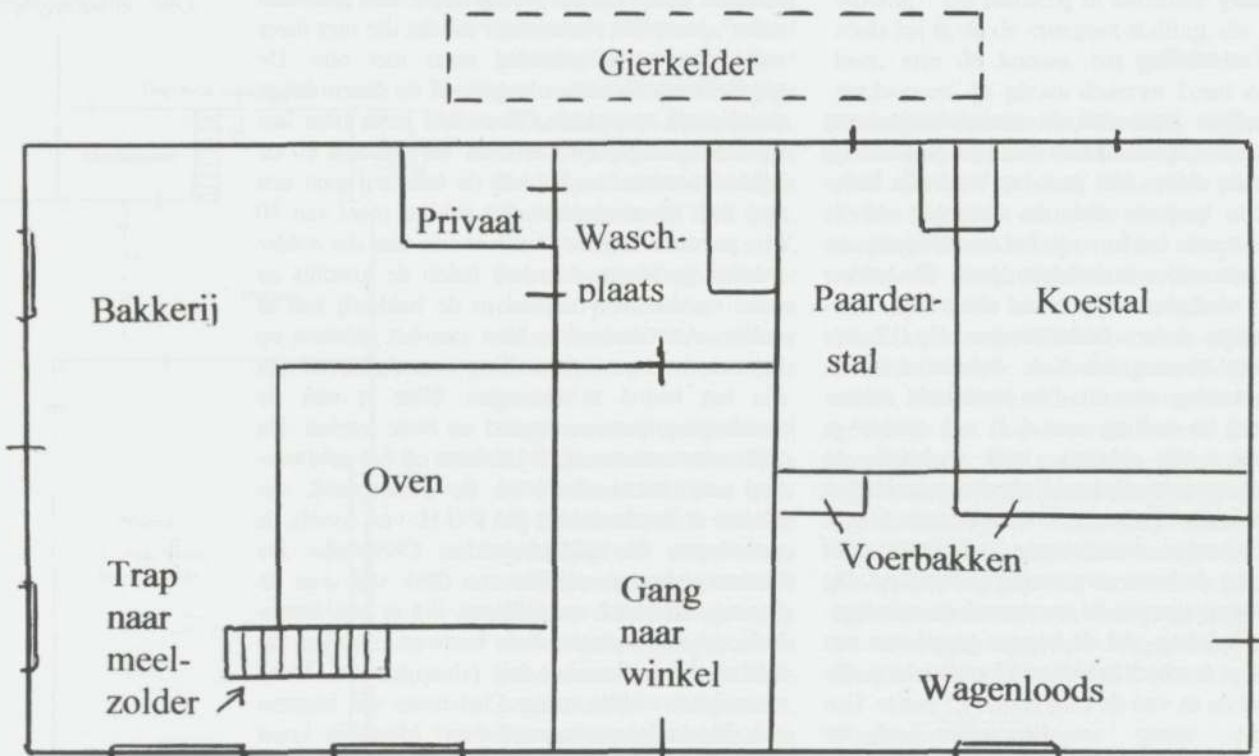
de gemeenteraad kan vergaderen. Dat kost fl 120.= per jaar, terwijl bij P.G.H. van Asselt al die jaren fl 70.= is betaald. Ook activiteiten zoals ijken van maten en gewichten, verpachtingen en inschrijvingen voor bijvoorbeeld "heelgras" of "peppels" vinden in de zogeheten Zaal Van Asselt plaats. Als deze bijeenkomsten voortaan in gebouw Concordia worden gehouden, is dat voor de bakker een strop. Misschien kan hij het horecagedeelte pachten van dat vergader- en feestgebouw.

Hinderwetvergunning

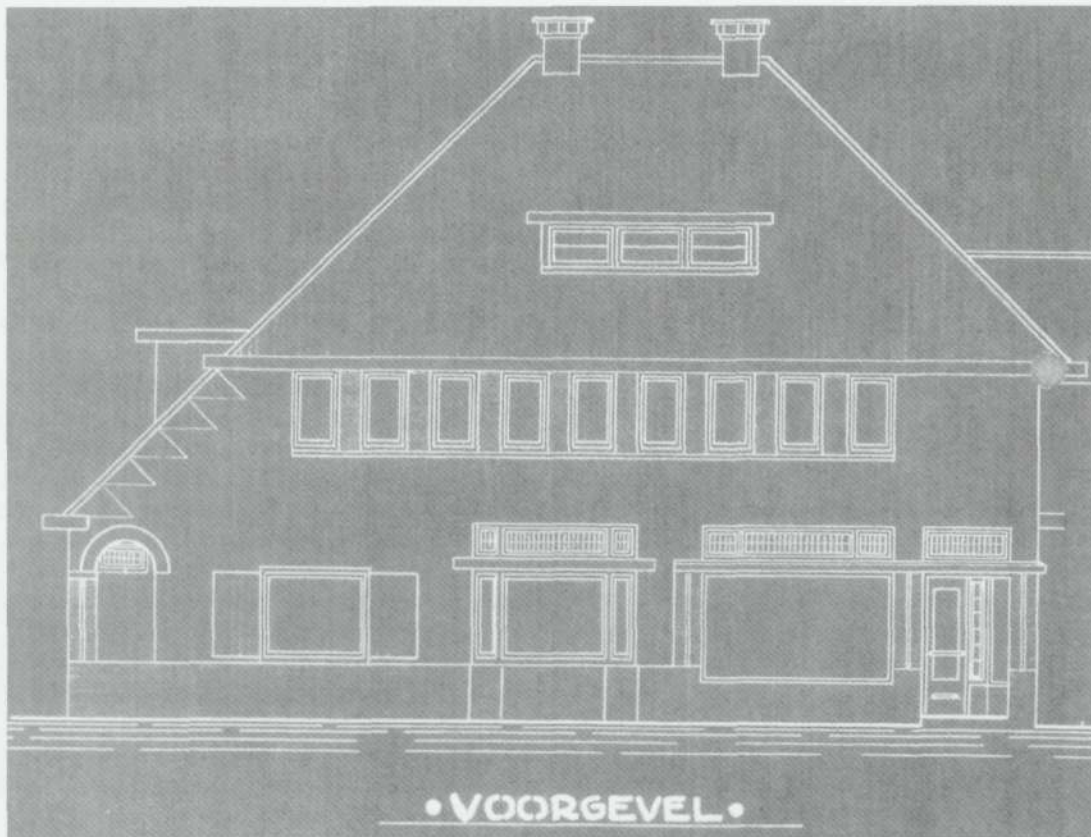
Als Peter Garrit Hendrikus is overleden, laat zijn weduwe een nieuwe opmeting verrichten door het kadaster. De landmeter komt in juli 1914 tot de conclusie dat het grondbezit van de familie 23 are en 85 centiare is. De beoogde opvolger, Christiaan Peter, en zijn moeder willen in 1923 kneed- en mengmachines aanschaffen en die in beweging laten brengen door een elektromotor. Daarvoor is een vergunning nodig in het kader van de Hinderwet 1875. Uit een archiefstuk van de vroegere gemeente Steenderen blijkt dat deze aanvraag bestaat uit één tekening. Daarop zien we de plattegrond van de bakkerij in het oude hallehuis met de oven en de plaats waar de machines moeten komen. Op 24 november 1923 is er toestemming om een elektromotor van drie pk in gebruik te nemen en dat geeft heel wat verlichting in het zware bakkerswerk.

Bijna tien jaar later op 25 februari 1933 als de bakkerij is verplaatst naar de verbouwde stalling, vraag C.P. van Asselt eveneens een Hinderwetvergunning aan en nu voor "een elektromotor van een 1/2 en een van 2 P.K.". De procedure is nu uitgebreid, want een voorwaarde voor het verlenen van die vergunning is dat "de inrichting voltooid en in werking gebracht moet zijn vóór 1 juni a.s.". Bovendien is het "mogelijk nieuwe voorwaarden te stellen" en "de concessionaris" moet daar rekening mee houden: "indien de ondervinding de noodzakelijkheid daarvan mocht aantoonen". De omwonenden krijgen van de gemeente bericht van deze aanvraag en dat zijn: de Nederlands-Hervormde gemeente van Steenderen, E.J. Wijers, G.H. Hulshoff, J. van Wilsem en P.Loman. Zij kunnen "bezwaren tegen het verzoek indienen". Op zaterdag 11 maart 1933 "des voormiddags om 10 uur" houdt burgemeester Smit zitting "ter voldoening aan artikel 7 van de Hinderwet". Er zijn drie vergunningen aangevraagd, maar "voor deze zaken verscheen niemand". Dat wil zeggen dat de vergunningen zijn verleend, want "niet komen" betekent: "niet tot beroep gerechtigd" zijn. Burgemeester F. Smit en wethouder Th. A. Helmich zetten dan ook hun handtekening op 25 februari. Op 15 maart 1933 komt er een goedkeuring van de Arbeidsinspectie in Arnhem.

Bakker Van Asselt stuurt binnen een maand "na het in werking brengen der inrichting" een opgave "als bedoeld in artikel 14 der Veiligheidswet"

Plattegrond bakkerij en stalling 1932

Voorgevel winkel (rechts)
en woonhuis. 1933

naar de gemeente. Machines om te mengen en kneden zijn er al. Nu kan de bakker ook nog machinaal eieren klutsen, appels snijden, kersen ontpitten en amandelen fijn wrijven voor marsepein.

Bakkerij en stalling

In de dertiger jaren van de vorige eeuw komt Christiaan tot de conclusie dat zijn panden rijp zijn voor de sloop. Het gaat om het oude hallehuis en de vergrote stal, de aanbouw aan de andere kant van het huis op het noordoosten, en de beide schuurtjes in de boomgaard. De bakker moet zijn werkplaats tijdens die sloopwerkzaamheden ergens anders onderbrengen. Op 17 juni 1932 vraagt timmerman K.A. Schoemaker een bouwvergunning aan om "de bestaande schuur tot bakkerij en stalling voor C.P. van Asselt" te verbouwen. Vijf dagen later schrijft de "gemeente-opzichter" dat hij geen opmerkingen heeft naar aanleiding van "het onderzoek van de door adressant overgelegde stukken". Dit betekent dat de bouwvergunning is verleend. Op de tekeningen zien we de voorgevel, de achtergevel en de indeling van de begane grond van een gebouw van 6 meter breed en 15 meter lang. De afstand tot de as van de weg is dan 15 meter. Een belangrijke vraag is bovendien of er "onschadelijk drinkwater in voldoende mate aanwezig is en zoo ja, op welke wijze wordt het verkregen?" Om in deze behoefte te voorzien,

komt er een "houten pomp in de waschplaats". Vanuit de bakkerij komt het personeel in deze wasruimte en vandaar in het "privaat" of wc. In de bakkerij neemt de oven nog steeds een centrale plaats in. Het is nog altijd "een gewone oven", maar het ziet er naar uit dat die niet meer met hout wordt gestookt maar met olie. De gierkelder is niet meer in gebruik en daarin krijgt de olietank een plaats. Tientallen jaren later laat de huidige eigenaar de tank verwijderen en de kelder met zand vullen. In de bakkerij gaat een trap naar de meelzolder. De zakken meel van 70 kilo per stuk moeten een voor een naar die zolder worden gedragen. Vandaar halen de knechts ze weer op om de voorraad in de bakkerij aan te vullen. Aan de andere kant van het gebouw op het noordwesten is de stalling waar de karren zijn om het brood te bezorgen. Hier is ook de voedergang voor een paard en twee koeien. De dieren kunnen aan de achterkant op het zuidwesten naar het weiland en de boomgaard, die kleiner is dan in de tijd van P.G.H. van Asselt, de vader van de huidige bakker Christiaan. De laatste verkoopt in 1924 een flink stuk van de boomgaard aan J. van Wilsem, die er een woonhuis en werkplaats laat bouwen. Boven de stalling bevinden zich drie (slaap)kamers. Maar waar is de winkel, want Christiaan wil immers ook het hallehuis laten slopen? Mogelijk komt die in het ouderlijk huis van zijn vrouw. Bakker Christiaan is ongeveer twee jaar lang eigenaar van dat pand als zijn schoonouders zijn overleden.

Geglazuurde dakpannen

Eind februari 1933 ligt er weer een bouwtekening op het gemeentehuis, maar nu voor een woning en winkel. Op 1 maart 1933 krijgt C.P. van Asselt toestemming om te gaan bouwen en op 18 mei van dat jaar legt hij de eerste steen van het nieuwe pand. Dat huis staat er nog en de steen is te zien naast de voordeur. Op de begane grond komt een slaapkamer voor de opdrachtgever. Hij houdt niet van luxe en daarom laat hij geen badkamer aanleggen. Naast de slaapkamer is de keuken en aan de straatzijde komen twee kamers "en suite" dat wil zeggen ze zijn van elkaar gescheiden door schuifdeuren.

In het bedrijfsgedeelte liggen de winkel, het magazijn of pakhuis en de broodkamer achter elkaar. De winkel, die 5 meter breed en bijna 7 meter lang is, heeft als toegang een overdekt portiek dat de vorm heeft van een driehoek. In de broodkamer moeten de producten die uit de oven komen, afkoelen voor ze naar de winkel gaan. Naast de broodberging is een trap naar de kelder voor het gebak. Deze kelder is niet alleen bestemd voor het bewaren van banket, maar ook voor het klaarmaken ervan. In die tijd staat er een flinke werktafel onder een raampje met een gietijzeren rand en dito uitzetter. De kelder is toegankelijk vanuit de bakkerij met een stenen trap en die is er nog. De huidige eigenaar is ervan overtuigd dat die trap zeer oud is en dat zie je aan de soort stenen en de manier van metselen. De trap is vrijwel zeker van het oude hallehuis

geweest. Het is heel gebruikelijk om bij herbouw de oude fundering en de kelder(s) te laten zitten. Hier gaat het om een droge kelder met muren die bijna een halve meter dik zijn. De huidige bewoner, W. Evers, heeft de gebakkelder en de privé-kelder met elkaar verbonden, waardoor de oude trap in onbruik is geraakt.

Samen met zijn vader werkt H. Schoemaker van 1933-1935 aan het nieuwe huis. Hij herinnert zich dat de opdrachtgever nogal eens met nieuwe voorwaarden komt en dat heeft steeds te maken met degelijkheid en goed materiaalgebruik zoals geglazuurde dakpannen. Die andere materialen zijn niet meteen voorhanden, waardoor de bouw nogal eens stil ligt. Het duurt ruim

anderhalf jaar voor het huis klaar is en dat is lang voor die tijd. De bouwsom van fl 77.000,- is dan een recordbedrag, want een winkel/woonhuis kost in die tijd tussen de dertig - en veertigduizend gulden. De glas-in-lood raampjes zijn origineel en ze hebben nog steeds geen onderhoud nodig. Van de kozijnen, gemaakt van het beste inlands eiken is er tot nu toe maar een gesneuveld. Aan de zuidoost kant van het huis zien we vlechtingen in het metselwerk. Misschien wil de opdrachtgever zo herinnerd worden aan zijn oude hallehuis.

Aan de andere kant van het huis, op het noordwesten, is de personeelsingang. De inwonende werknemers kunnen via een kleine hal met een eigen trap naar de eerste verdieping waar hun slaapkamers zijn. Bij die ingang is een installatie om goederen naar boven te hijsen waar extra ruimte is voor de winkelvoorraad. De hijshaak waarmee dat gebeurde is er nog.

In 1937 doet het kadaster een nieuwe opmeting van het grondoppervlak, want er is heel wat veranderd. De grootte van huis, erf en tuin is nu 24 are en 7 centiare.

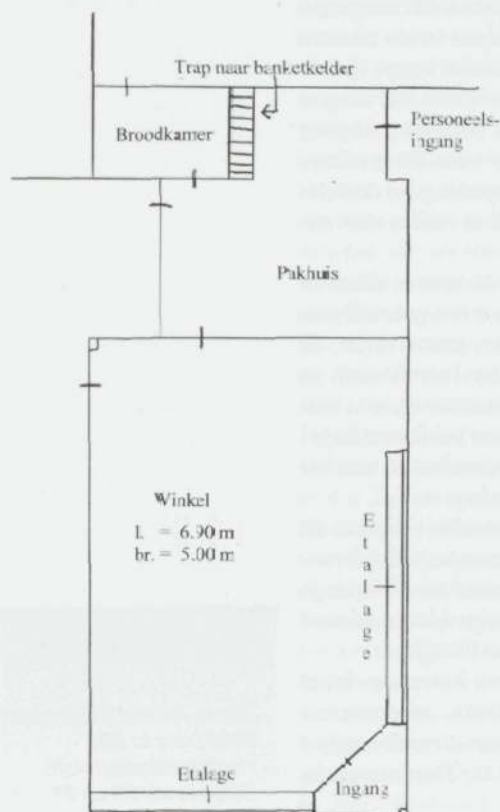
Frans balkon

Het zal tot 1950 duren voordat er weer een bouwvergunning bij de gemeente is aangevraagd door de bakkersfamilie. C.P. van Asselt is opgevolgd door zijn broer Anne Willem en die wil zijn "schuur voor een gedeelte veranderen tot woning". De bakkerij in datzelfde gebouw blijft zoals hij is. In de vroegere stalling, die nu schuur heet, zijn de koeien, het paard en de karren verdwenen. In plaats daarvan komt er een L-vormige woonkamer, keuken, bijkeuken en toilet. Die sanitaire ruimte is op precies dezelfde plek als het "privaat" voor het personeel uit 1932. Naast de entree is de trap naar de verdieping en daar zijn drie slaapkamers. De aannemer is H. Schoemaker, die eerder samen met zijn vader het winkel/woonhuis bouwt. De totale kosten zijn fl 8.000,- en de leges bedragen fl 20,-. Bouw- en woningtoezicht geeft op 29 maart 1951 het groene licht voor de bouw. In de gevel op het noordwesten vervalt een deur en twee ramen. De ingang is verplaatst naar de zijkant en zo is de voordeur vanaf de straat beter bereikbaar. Op de verdieping moet een "Frans balkon" komen, maar daar kun je niet op staan. De opdrachtgever laat er daarom een gewoon balkon maken met een sierlijk gebogen balustrade. Hier gaat mevrouw Wagenvoort wonen, de schoonmoeder van zoon C.P. (Chris) van Asselt.

Wagenloods en garage

In de schuur van de familie bij de erfgrans aan de zuidoost kant is een "varkens- en kolenhok".

Plattegrond van het bedrijfsgedeelte 1963.

Ook is er een fietsenberging en tegen die schuur moet een wagenloods komen.

A.W. van Asselt heeft een "verzoek om bouwvergunning" nodig en dat papier kost "75 cent per stel". De formulieren zijn met de hand ingevuld op 11 oktober 1951. Zo lezen we dat "het gebouw zal worden bestemd tot berging van bakfietsen" en "met de uitvoering zal worden belast: aanvrager zelf". Bij punt 13 is de vraag: "Van welk materiaal wordt de dakbedekking gemaakt?" Het blijkt te gaan om "asbestgolfplaten" en er komen houten wanden. De totale bouwkosten met inbegrip van glas- en schilderwerk zijn ongeveer fl 150,=. De leges bedragen vijf gulden, maar aan het verlenen van de bouwvergunning is een voorwaarde verbonden namelijk "dat de asbestgolfplaten worden bestreken met een blauw-zwarte kleurstof".

Op 15 januari 1958 ligt er een aanvraag van opvolger C.P. (Chris) van Asselt voor de "bouw van een autogarage tegen de bestaande schuur", want de schuur zelf is te ondiep voor een auto. De bakfietsen en bakkerskarren zijn verdwenen en voor het bezorgen van brood en boodschappen is een Citroën 2 cv AZU aangeschaft, een "bestelegend". Vijf dagen nadat de bouw is aangevraagd, ligt de toestemming hiervoor bij de eigenaar in de bus. Aannemer B. Hulshof bouwt de garage.

Bungalow

In juli 1961 vraagt zoon C.P. van Asselt toestemming om "een woning te bouwen voor Van Asselt Sr.". De bouwsom is fl 14.000,= en nu moet fl 42,75 aan leges worden betaald. De architect is H. Olierook uit Gorssel, de zwager van de opdrachtgever. Behalve een woonkamer, keuken en douche komen er twee slaapkamers. Zowel de ouders als de schoonmoeder van de bakker gaan er wonen. De bungalow krijgt huisnummer 33.

Zelfbediening

In 1963 zijn er heel wat bouwkundige ingrepen en die hebben nogal wat gevolgen voor de bedrijfsvoering. De winkel ondergaat een ware gedaanteverandering, want dat wordt een zelfbediening, de voorloper van de supermarkt. Om het vloeroppervlak te vergroten, is het "pakhuis" of magazijn bij de winkel getrokken. In de broodkamer komt de winkelvoorraad en daarom is er een nieuwe broodberging nodig. Die ruimte moet zo dicht mogelijk bij de bakkerij komen. De bouwkosten zijn

fl 1450,= en op 11 juli 1963 is de toestemming in huis om die broodkamer tegen de zuidoost gevel van de bakkerij te bouwen. Op de bovenverdieping blijft de meelzolder gehandhaafd,

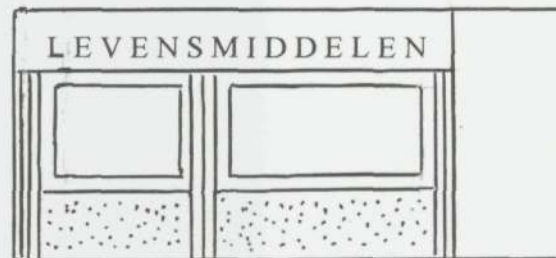
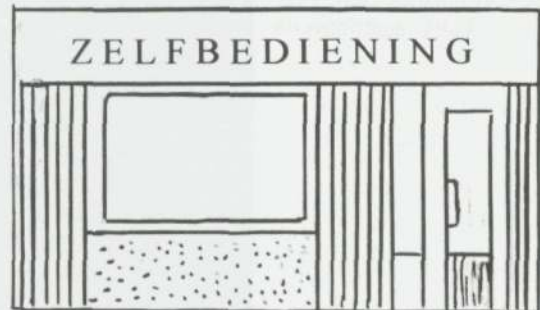
maar beneden vervallen een raam en een deur. Deze broodkamer krijgt later nog een tweede leven als de binderij van een bloemenwinkel hier is ondergebracht. Voor het personeel komt er een nieuwe toegang naar de bakkerij. In hetzelfde jaar, maar dan op 28 september, dient C.P. van Asselt een aanvraag in om de noordoost - en de noordwest gevel van de winkel te veranderen. De noordoost gevel ligt aan de straatzijde en krijgt de toegang die we nu nog kennen. De etalage aan de kant van de

Dorpsstraat wordt nu minder diep en erboven komt het opschrift: Zelfbediening. De etalage aan de noordwest zijde wordt gehalveerd en erboven komt de tekst: Levensmiddelen. Als je binnenkomt is links de kassa en rechts staan de mandjes om boodschappen in te verzamelen. In die tijd zijn winkelwagentjes nog onbekend. Aan de linkerkant is een lange wand, omdat de oorspronkelijke toegang tot de gang van het woonhuis is vervallen. Tegen die muur hebben brood, banket en koekjes een plaats gekregen. Verderop zijn de levensmiddelen en achteraan vleeswaren, kaas, delicatessen en wijnen. Vanuit het magazijn kom je in de bakkerij en vandaar in de nieuwe broodkamer. In de bakkerij is dan al enige tijd de gemetselde met olie gestookte oven vervangen door een elektrische oven. De personeelsingang en de trap naar de verdieping voor de werknemers is verdwenen. De brede opening bij de hijskraak op de eerste verdieping is al eerder vervangen door een raam.

In 1972 breekt er brand uit en de sporen daarvan zijn op de zolder zichtbaar. Door het gebruik van uitstekende materialen bij de bouw zijn de gevolgen van de brand wat dat betreft niet zo groot. Naast de dakkapel aan de straatzijde is wel een kleine "oorlogsschade". Hier heeft een kogel van een pistool het dakbeschot doorboord aan het einde van de Tweede Wereldoorlog.

Na de brand in 1972 in het woonhuis besluit de familie Van Asselt te stoppen met de bedrijfsvoering. Een zakenman uit Brummen toont belangstelling voor het bedrijf, maar zijn ideeën passen niet in het bestemmingsplan van die tijd.

In 1976 komt op deze plaats een bloemenwinkel en nu is hier een kapsalon. Deze ondernemers veranderen de gevels niet. Zo kan dit mooie pand nog jaren het beeld bepalen in de Dorpsstraat in Steenderen.

Boven: voorgevel met ingang winkel en opschrift Zelfbediening. 1963

Onder: zijgevel van de winkel met opschrift Levensmiddelen. 1963

Bronnen

- Nieuw Archief Steenderen (NAS); inv.nr 880
- Het bouw dossier van Dorpsstraat 29 en 31

Charaden en Logogrijphen

Het schutblad van de Charaden en logogrijphen zoals verzameld door Harmen Addink vermeldt:

Raadsels, charaden en logogrijphen,
bij een verzamelt uit couranten en van anderen,
die mij opgaven daar van deden.

De oplossingen staan achterin en door wien
gedaan.

Steenderen 13 July 1805, Harmen Addink

*Een Charade is een lettergreepraadsel.
Een Logogrijph is een woord-letter raadsel.*

Logogrijph No 2

Vijf broeders: één, twee, drie, vier, vijf,
Ben ik de ziel van het gansch verblijf.
Eén, twee houd paarden stil, één, drie, vier, word
beplant.
Voor vijf, twee, drie, vier moet men schreeuwen.
Twee, Drie wat veel in schrift doet geeuwen,
Vijf, drie, vier, heeft geen glans in huis, dorp, stad
of land.

Oplossing:

Vijf broeders zijn (ik raad eens mee), vijf letters
H-O-O-F-D
Want HO houd paarden stil, ook word een HOE
beplant.
Voor elk die DOOF is moet men schreeuwen,
OO wat veel in schrift doet geeuwen,
en DOF heeft nimmer glans in huis, dorp, stad,
nog land

Stad in de middeleeuwen.

Historisch besef bij de jeugd stimuleren

Eén van de doelstellingen van onze vereniging is het bevorderen van de kennis van de geschiedenis van Steenderen. We doen dit door mee te werken aan een project wat de bewustwording van de jeugd in Steenderen e.o tracht te stimuleren. In 2005 zijn er voorbereidingen getroffen voor het project "de stad in middeleeuwen". Dit wordt gedaan samen met het Gelders Erfgoed, Eduart en de basisscholen de Rank, St. Martinus, de Akker, Steenuil en St. Joannes. Op school worden de leerlingen van de groepen 5 en 6 verhalen verteld over de middeleeuwen en er worden projecten gedaan. Wij (Henk Harmsen, Gerrit Meutstege en Gerard Wesselink) hebben in Bronkhorst een speurtocht samengesteld, de stad in de Middeleeuwen nagebouwd (schaal 1:150) en de verhalen naar de Bronkhorster situatie herschreven. Het doel is dat de kinderen in 4 a 5 lessen, waaronder één les in de kapel te Bronkhorst, inzicht te geven in de geschiedenis van hun leegomgeving bij te brengen. De les in de kapel wordt door ons verzorgd. Waarom ligt Bronkhorst op een plek in het landschap zoals het er nu ligt? Hoe zat de adel in elkaar? Hoe leefde men vroeger? En nog meer vragen waar we met z'n allen antwoorden op proberen te krijgen. Zo gaan we in 2006 met circa 120 kinderen aan de slag. Als het goed is wordt dit project in 2007 herhaald. Als er iemand onder u is die

hieraan in de toekomst wil meewerken wordt verzocht contact op te nemen met de secretaris.

1000 jaar Steenderen.

We hebben regelmatig vraag naar het boek "Over de drempel van 1996 ter gelegenheid van 1000 jaar Steenderen". Als er iemand is die dit boek kwijt wil en ter beschikking wil stellen aan andere belangstellenden, wordt verzocht hierover contact op te nemen met één van de bestuursleden.

Oproep.

Het bestuur kreeg een vraag van Jan IJsseldijk uit Wijhe. Hij zoekt foto's van de boerderijen "de Buitenkamp" en "Holshuizen" gelegen aan de Toldijkseweg. Degene die hem kan en wil helpen wordt verzocht telefonisch contact met hem op te nemen, telefoonnummer 0570 522398.

Historisch besef van de voorzitter

Een geheel ander soort 'historisch besef' speelde op zaterdag 25 maart. Dat was de dag waarop onze voorzitter, Wim Achterkamp, zijn veertigjarig huwelijksfeest vierde, met een receptie in Hall, plaats en streek waar hij zijn jeugd doorbracht.

Namens de redactie van harte gefeliciteerd!

Even voorstellen....

Toen in juni 1993 de tweede Zwerfsteen (met een mooie foto van Baak uit 1964 op de voorkant) bij iedereen in Steenderen op de deurmat viel, dacht ik: wat een aardig initiatief. Voor mij reden om lid te worden van de Historische Vereniging Steenderen. Nu bijna 13 jaar later heeft de Zwerfsteen een oplage van 400 exemplaren. In de laatste uitgave las ik natuurlijk ook de oproep om de redactie te komen versterken. (twee redactieleden is wel erg weinig) Misschien leuk over een aantal jaren, als ik wat meer tijd heb. En je leest verder. Een leuk stuk over de steenfabriek. M.n. de steenfabriek in Olburgen, waar ik zelf nog allerlei herinneringen aan heb. Op zondagen lekker rondstruinen op het fabrieksterrein, waar opa vroeger gewerkt had.

Een telefoontje van Wim Achterkamp, de voorzitter. Hij wist me over te halen om toch maar wat eerder de redactie te komen versterken.

Herman Nieuwenhuis is mijn naam en ik ben geboren in Rha. Na mijn studie en militaire diensttijd ben ik vertrokken naar het westen van het land en terecht gekomen in Wilnis

(u weet wel van de dijkdoorbraak, een plaatsje nabij Woerden). Hier heb ik als leerkracht en later als directielid gewerkt op een basisschool. In 1997 zijn wij met het gezin teruggekeerd naar de gemeente Steenderen. We konden een mooi huis bouwen aan de Molenweg in Baak. Als locatieleider van een basisschool ben ik nu werkzaam in Doetinchem. Ik hoop een goede bijdrage te kunnen leveren aan de Zwerfsteen. Natuurlijk kan dat alleen met uw hulp, want voor ideeën hebben we ook de hulp van de lezers nodig. U kunt hiervoor mij en de andere redactieleden benaderen. Zie hiervoor het colofon van deze Zwerfsteen.

Herman Nieuwenhuis

LEDENAANBIEDING!

Historische
Vereniging
Steenderen

De JAREN '50

Dit boek geeft een kleurrijk overzicht van het dagelijks leven in de jaren '50. Aangezien al onze familiefoto's uit die tijd zwartwit zijn, net als de meeste kranten en televisiebeelden, zijn we geneigd ook in zwartwit aan die tijd te denken. Dit boek geeft die jaren hun kleur terug. Het wordt gedragen door dagelijkse voorwerpen uit de huiselijke omgeving. In kleur lijken ze bijna tastbaar uit de pagina's op te rijzen. En roepen daarbij de meest onverwachte nieuwe herinneringen op.

Er is een keus gemaakt uit duizenden voorwerpen, gefotografeerd bij bevlogen verzamelaars uit heel het land.

Thematisch en in hun natuurlijke onderlinge samenhang gerangschikt, vertellen het speelgoed en het keukengerei, de schoolspullen, de radio en de stofzuiger het echte verhaal van de onderbelichte jaren '50.

Een feest der herkenning of een intrigerende kennismaking met dit vitale decennium.

De normale prijs voor de Bevrijding of D-day is 24,95 Voor leden van de Historische Vereniging Steenderen bieden we het boek aan voor de speciale prijs van **21.95**

U kunt bestellen door middel van onderstaande bon. In te leveren bij een van de bestuursleden of stuur een e-mail naar mije.0035@planet.nl met vermelding van de titel.

9058972720 De Jaren '50

Gewenst aantal: .....

Naam: .....

Adres: .....

Plaats: .....

Koffiepauze bij het rogge-maaïen. Links op de foto de vader auteur Ben Hiddink

door
Ben Hiddink

Samenlaeven

Over Naobers en Noodnaobers

De schrijver van het artikel, Ben Hiddink, woont in het Baaksche Broek, aan de Walterslagweg, vlakbij de voormalige grens met de gemeente Hengelo. In dit gebied is veel in cultuur gebracht door de Heren van Baak. De Hiddinks verwerven de boerderij in eigendom in de 17de eeuw.

Als de schrijver zijn vader opvolgt, is het een gemengd bedrijf. Het is omgevormd tot een grote melkveehouderij, die nu wordt gerund door zijn zoon. (Het artikel verscheen eerder in Den Schaorpaol, een uitgave van het Staringinstituut.)

In 't volgende verhaal wordt verteld aover hoe 't vrogger in Baak in zien wark ging met rouw en trouw, met dorsen en met koekalven, met ziekte en met verhuizen. Dooran kwamen heel wat ongeschreven regels te pas. Want 't sociale laeven had heel wat meer um 't lief as tegenwoordeg. 't Onderlinge contact was intensiever, zo ha'j buurtvisites, niejjoorsvisites en kraomvisites. 't Wark lenen zich ok um met mekare belangrieke en minder belangrieke zaken te besprekken.

De noodzaak um bij belangrieke gebeurtenissen völle hande uut de mouwe te kunnen stekken, zörge veur 'n hechte band in de buurte. Maor 't belang van 'n hechte buurte gong ok wieter; 't lössen kleine onderlinge conflicten op, bi-j veurbeeld at der 's ene 'n vore te wïed ebouwd had, of at de blagen mekare te wies eworden waren. En 't zörge veur 'n sociale controle en veural gaf 't'n goed gevuul as bij plezier of verdriet de buurte um oew hen son.

Brulfte

Zo'n betjen drie wekke veur 't trouwen geet 'n anstaond echtpaar in ondertrouw. De karke en de gemeente bunt dan op de heugte ebrach en 't is dan de eerste keer dat de buurte der bij te passe kump. Bij de ondertrouw wordt 'n viertal naoste bure (de noodnaobers) van 't huus woor 't jonge stel kump te wonnen, uut-eneudegd. 't Jonge stel vrög dan o kan ene der van of e eerste boer wil worden. Disse keuze wordt emaaft van uut traditie, maor ok um 'n praktische reden, woor a'w wïter in 't verhaal nog op terugge'komt. Zo'n eerste boer mag gin familie waenn, hee mot aanzien hebben en ok 't liefste twee peerde. Kort nao de ondertrouw gaot de vier naosten in aoverleg met 't brudspaar wie of der wieter naobers mot worden. As der deur 't huwelek familie in de buurte ontsteet, is dat 'n vast gegeven; want zulke familiebanden könt der veur zörge dat der nije bure evraogd mot worden. Dat gebeurt

dan deur 't bruidspaar. An de luu zelf wordt aover-elaoten of ze buurte wilt blieven, dan wel as familie beschouwd wilt worden. Dat beteikenen in de praktijdt dat watterwaegens naeven en nichten en ooms en tantes gewoon buurte bleven, terwiel anderen zelfs as achternaeve familie waren. 't Antal gewonè naobers mot toch minstens acht waenn, dat veural in verband met 't dragen van de kiste bie j 'n begreffenis.

In dat aoverleg met 't bruidspaar wordt ok 't brulfteneudegen ('t anzeggen) eregeld. Dat deden de olde jongen zowel uut de naoste familie as uut de naoste buurte. De animo doorveur was altied groot want a'j rond mochten gaon met 'n wandelstok met 'n reusken der an, ko'j de neudege borrels tegemoet zien! Verhalen woorbij an 't ende van zo'n reize de neudegers de namen van 't bruidspaar en de trouwdaotum niet helemaole meer present hadden, deden dan ok vake de ronde.

Met 't bruidspaar mos der ok aoverlegd worden hoevölle brood, drank en vles der besteld mos worden en bie j wie dat gebeuren mos. Der mos epraot worden aover hoevölle riejtuge der neudeg waren en hoe 't bruidspaar 't mooimaken hebben wol. En der mos vake nog in en um de betreffende boerderieje gladdegheid emaaft worden, woorbij de buurte ok bie j mos springen. De naobers verdeelden dat wark onderling. Doorbie j had de eerste boer de leiding.

De jonge buurte kreeg de opdracht veur 't mooimaken te zörge. Dat beteikenen veur de mansluu grune dennetekke bestellen en daags van te veuren met peerd en wagen gruuu halen, de vrouwluu mossen dan reuskes maken.

's Aovends veur te feest wordden der dan 'n baoge emaaft, de daele wordden versierd en ok de stule veur 't bruidspaar. Dat alles gong onder 't genot van 'n borrel of schilletje. Dat der dan ok bie j dat mooimaken, nao afloop met 't naor huus gaon wel 's 'n kruwagen neudeg was, löt zich raojen!

Daags van te veuren waren de buurvrouwluu ok al druk in de weer met de kokkerieje veur 't maol 's anderdaags. 't Vleis wordden ebraojen, de pudding emaaft en de jappels escheld.

Alles wordden vaste kloor-ezet in de kelder. En 't is ok al 's veur-ekommen dat de buurjonges die vonnen dat der 'n betjen pienekötteleg eneudegd was, deur 't keldergat ekroppen waren en vaste begonen waren an dat etten.

Bruudskoe en tuugkiste

't Bruudjen brach, behalve de uutzet veur de nije huusholding (de bruidskiste), ok 'n bruidsschat met veur 't bedrief. Bie j grote boeren was dat 'n bruidskoe of dragende maol en de kötterboeren deien 't met 'n sik of 'n mande vol hoender. Maor veural kleine boeren met 'n trop kinder

Bij een bruiloft kwam als bruidsschat meteen ook het begin van het nieuwe bedrijf binnen: de Bruudskoe

waren niet zo bliej met zo'n uitgave.

De jonge buurte van weerskanten zörge der veur dat daags veur de brulfte disse bruidsschat versierd en wel op-ehaald wordden. Onderweg wordden der mangs 'n touw espannen woorbij dan deur 't bruuspaar etraakteerd mos worden op 'n brandewientjen uut 'n glaesken zonder vuutjen, veurdat de stoet wieter kon.

Den groten dag begon bie j tids. Met de brudegom in de koetse ging de eerste boer samen met de naoste familie en de andere noodnaobers 't brudjen ophalen. De stoet ging naor 't gemeentehuus en naor de karke. Onderwiel waren in de tussentied de buurvrouwen nereg in de weer met de etterieje. Tussentieds wollen ze -as dat konok nog effen naor de karke; die waren der mooi druk met! Der was dén dag op de betreffende boerderieje wel 'n huuswaarder, dén onder anderen der veur mos oppassen dat de jonge buurte gin alibanterieje uuthalen.

At de jonggetrouwden dan op huus an kwamen, wordden ze bie j de inrit op-ewacht deur de jonge buurte met 'n welkomslid. Dan kon 't fees beginnen. Der wordden egetten en edronken, de luu mossen zich vertraeden, 't huus kieken tut an 't lakens tellen in de linnenkaste antoe. De veestapel wordden bekekken en der wordden effen aover de kamp ekuierd.

De noodnaobers waren -soms met hulpe van enkele gewone burene-eengaal maor druk met bedienen en 't kloormaken veur 't fees 's aovends. Dan kwammen de andere gasten. Die kregen eers 'n borreltjen brandewien of olde klore en anisette of schilletje veur de vrouwluu, ok weer uut n glaesken zonder vuutjen. Dan wordden de 'n breudjen egetten en dan konnen ze an de drank. De harmonicakeerl spöllen vanuut de hilde en wie wol, kon 'n betjen met huppelen. Dat laatste deien der maor wieg: bie j

zo'n zitfees met drank genog schot der nog wel 's ene onderuut. Maor der wordden van de buren die bedienen, verwacht dat ze sommegen de maote 'n betjen raogen.

Daags nao 't fees mos der op-eruumd worden en dén aovend was der dan veur diegenen, die eholpen hadden; dat heitten de naobrulfte. Iets etten, iets drinken en veural naobesprekken en wie der mekare in de holthoze hadden zitten flikvlooiën.

Geboorte en huwlijksjubilea

As der in de buurte iets jongs verwacht wordden, sprongen de noodnaobers ok bie. Eén van de vrouwluu was dan vroedvrouw en de anderen waren oppas. De mansluu hielpen zo neudeg in 't achterhuus.

De angifte op 't gemeentehuus verzörgen de eerste boer, samen met de vader. De eerste boer was der fenaol druk met want hie mos ok de naoste familie langs um den kleinen 'an te zeggen'. De buren kwammen den kleinen kieken ('t kraomschudden) en brachten 'n krentewegge met. En de naosten hielpen weer bedienen. Ok 't riejen bie 't deupen en 't bedienen bie 't deupfees wordden deur de naosten verzörgd.

Bie huwlijksjubilea hielp de buurte weer op dezelfde maniere as met 'n brulfte. Maor dan wier 't neudegen an de luu zelf aover-elaoten.

Begreffenis

'n heel belangriek en ok 'n zörgvuldege angelae- genheid was de hulp bie 'n sterfgeval. Dat begon al met eventueel waken bie 'n ernsteg zieken, ok deur de noodnaobers. As der iemand aoverleden was, kreeg de eerste boer bericht. Die gong met de andere naosten naor 't sterfhuus om 't liek af te leggen. 't Veruhennegaonskleed –dat een-ieder kloor had liggen- wordden de estorve-

nen an-etrokken; de vensters wordden deur de naosten toe-edaon. Dan wordden der met –ene af-epraot wie zol anzeggen in de naoste familie en in de rest van de buurte. Dan mos ok ezeg worden wie der dragen mos.

De eerste boer mos aoverleggen met de dominee of pastoor –dat was manges nog 'n heikel punt want at der in 'n andere gemeente begraven wier, wol de eerwaarde van door der op 't kerkhof ok nog iets an verdienen- met de köster (veur 't luunn), met de timmerman en de doodgraver. Ok mos e 'n aoverlijdensverkloring halen bie den dokter en doormet naor 't gemeentehuus. 't Trouwboekjen en 't bewies van 'n graf waren doorbie neudeg.

De familie had in de tussentied de tekst veur de uutneudeging (de rouwkaarte) van de begreffenis kloor en dén mos naor de drukker ebract worden. At de kaarten kloor waren, was der ok 'n lieste met luu die uut-eneudegd wordden. De buren die tied hadden en 't geld goed gebruiken konnen, kwammen bie mekare en de uutneudegingen wordden bie opbod verkoch. De naosten hielpen de dage veur de begreffenis met 't gladmaken bie 't starfhuis en daags van te veuren met 't klaor zetten van de taofels veur de broodma- oltied. 't Scheuregrei wordden deur de buurte met-ebrach. Onderwiel waren 't brood, de sigaren en de koffie deur den eersten boer besteld.

't Liek ston op de dag van de begreffenis op de daele onder de liekspier zodat de geest de ruimte had um naor boven te stiegen. Op de dag van de begreffenis wordden der 'n dienst ehollen in de kamer, dan ging 't met de liekwagen van de eerste boer naor 't kerkhof. 't Liek mot ehaald worden en niet ebracht. Dat hiel in dat der 'n speciale route evolgd mos worden. De naoste familie zat in de volgriegtuge, waarbij de volgorde goed in de gaten ehollen mos worden. Nao de plechtigheid gingen ze terugge naor 't sterfhuus veur 'n breudjen, koffie en 'n sigare. De naoste buurte bedienen dan; de vrouw van de eerste boer mos doorbie veurop. Veur de naosten was der dan 'n paar dage later de naobegreffenis woorbij an 't ende ok wel 's 'n borreltjen eschonken wier.

Burenhulpe

't Buurte waenn, was ok behalve met bezondere gebeurtenissen belangriek en noodzakelek bie sommige werkzaamheden. Mekare helpen bie 't binnenhalen van de oogst, bie 't rogge dorsen en veural bie 't kalven van 'n koe was de gewoonste zaak van de weerld. Manges was 't zó, dat der luu waren die zovölle in de buurte liepen, dat 't der thuis onder lee. Doornaost waren der ok wat die alleneg maor de buurman hielpen at ze zelf wied en breed kloor waren.

Wel en wee wisselden elkaar af, zoals het al eeuwenlang gaat. Hier een foto van de in die tijd gebruikelijke begrafenisstoet

Bij de oogst staken de buren als het zo uit kwam ook de handen uit de mouwen.

Maor bieje disse gewone burenhulp hadden de noodnaobers gin speciale taak.

Anders wordden 't as der burenhulpe neudeg was bieje ziekte, bieje 'n verhuizing of bieje 't opkarren van 'n gemeenschappeleke weg. Dat wordden weer deur de eerste boer met hulp van de andere naosten eregeld; de gewone naobers wordden, as dat neudeg was, in-eschakeld.

Ongemak in de buurte

Luu, die zo kort bieje mekare woont, hebt ok 't eerste kans dat ze mekare in 't vaarwater komt.

Dat is op 't platteland niet anders as an de strate. Maor a'j kort bieje mekare woont, bu'j ok 't eerste op mekare an-ewezen. Met die achtergrond was 't buurte waenn niet alleneg 'n eer en 'n plicht maor 't was ok 'n noodzakelijk onderdeel van 't boerenlaeven vrogger. Maor weinigen onttrokken zich an die plichten en 't niet meer buurte willen waen -'t buurte opzeggen- was 'n heikele angelaegenheid. Toen de noodzaak um buurte te hebben minder wordden deurdat der veur 't wark zowel in veur- as achterhuus makeleker hulpe te kriegen was, deurdat begrefenis-ondernemmers bieje 'n sterfgeval alles regelen en de feesten niet meer an huus egeven wordden, verdween één van de peilers onder 't naoberschap, namelijk: mekare neudeg hebben. Toen der ok in völle boerderiejkes gedientjes veur 't stalraam kwammen, wordden 't saamheuregheidsgevuul der ok al niet better op!

't Filesoferen aover de goeie olde tied is bes mooi maor veur de toekomst niet ech weerdevol. A'w van 't buurte-waenn nog wat wilt aoverhollen, zu'w der'n eigentiedse invulling an motten geven. En dan meugt der best onderdelen uut 't oogpunt van folklore bliieven bestaon want soms hef dat ok nog praktisch nut. Te denken völt dan an hulpe bieje sterfgevallen, 't mooimaken bieje feesten en dergeleke. Maor 't belangriekste argument um ok tegenwoordeg nog de buurte in stand te hollen mot waenn 't sociale gebeuren woorbij ieje mekare steunt in lief en leed, woorbij ieje mekares goe den have in de gaten helpt hollen en woorbij ieje onderlinge hekkelerieje probeert te veurkommen. Want samenlaeven ku'j niet alleneg.

“Manges
was
't zo
dat
der
luu
waren
die
zovölle
in de
buurte
liepen,
dat 't er
thuus
onder
lee”